

Державний комітет лісового господарства України
Національна академія наук України
Український науково-дослідний інститут лісового
господарства та агролісомеліорації ім. Г. М. Висоцького

Лісова типологія в Україні: сучасний стан, перспективи розвитку

Матеріали XI Погребняківських читань
(10-12 жовтня 2007 р., м. Харків)

Харків
УкрНДІЛГА
2007

Лісова типологія в Україні: сучасний стан, перспективи розвитку: Матеріали XI Погребняківських читань (10 – 12 жовтня 2007 р., м. Харків). – Харків: 2007.

УДК 630*

Лісова типологія в Україні: сучасний стан, перспективи розвитку: Матеріали XI Погребняківських читань (10 – 12 жовтня 2007 р., м. Харків). – Харків: УкрНДЛГА, 2007. – 254 с.

Рекомендовано до друку
рішенням оргкомітету XI Погребняківських читань
(10 – 12 жовтня 2007 р., м. Харків)

Адреса редакційної колегії: 61024, Харків, вул. Пушкінська, 86, УкрНДЛГА.
Тел. 8-057-707-80-59,
e-mail: V_meshkova@yahoo.com; meshkova@uriffm.org.ua; vlm@uriffm.org.ua

УДК: 630.165.6

Ю. І. ГАЙДА, Р. М. ЯЦИК, В. І. ПАРПАН

ВИВЧЕННЯ ГЕНЕТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПРОДУКТИВНОСТІ ЛІСІВ У ТИПОЛОГІЧНОМУ АСПЕКТІ

Український науково-дослідний інститут гірського лісівництва ім. П. С. Пастернака

Проблему збереження генетичної мінливості лісів розглядають під різними кутами зору, найважливішими серед них є популяційно-екологічний, етичний і економічний.

Зниження внутрішньовидового популяційно-генетичного різноманіття зумовлює загрозу звуження адаптаційної здатності лісових видів до сучасних мінливих екологічних умов, послаблення їхнього мікроеволюційного потенціалу і відповідного зменшення біологічного різноманіття.

Етичний аспект цієї проблеми полягає у відповідальності сьогоднішніх поколінь за належне збереження багатства форм і різновидностей живих організмів, видового та екологічного різноманіття.

Важливими чинниками, які обумовлюють нагальність і доцільність процесу вивчення процедур збереження і заходів щодо використання генетичної мінливості лісів, є економічні. Серед них можна виділити як прямі (поточне й майбутнє безперервне невиснажливе користування матеріальними ресурсами лісу), так і кореляційні (збереження чи поліпшення екологічних умов життя людини).

Метою дослідження було визначення різниці між фактичною продуктивністю деревостанів і максимально можливим її показником в “ідеальних” (еталонних) насадженнях, які можуть розглядатися як теоретична чи реальна верхня межа зростання їх кількісних і якісних характеристик.

В минулому проблему еталонних насаджень і визначення потенціалу продуктивності лісів вивчали в різноманітних аспектах: типологічному, агролісомеліоративному, лісогосподарському. Для різних регіонів України були визначені типологічні еталони основних типів лісу. Під час цього зовсім не враховували вплив генотипової структури деревних порід на формування унікального фітоценозу. Домінуючими у підвищенні ступеня використання потенціалу вважали екологічні чинники та оптимізацію системи лісогосподарських заходів.

У контексті вищесказаного, виникає потреба дати відповіді на такі проблемні питання: чи існує істотна різниця в продуктивності між насадженнями типологічних еталонів і генетичних резерватів? Чи можна застосувати інструмент типологічного аналізу при відборі насаджень кандидатів у генетичні резервати?

Нами апробовано методику типологічного аналізу на прикладі насаджень Кузьмінського лісництва ДП «Чернівецький лісгосп» на Буковині, де відібрано 11 генетичних резерватів дубів звичайного та скельного, що є найвищим показником в Україні серед лісництв. У цих дендроценозах проведено порівняння результатів типологічного аналізу і натурних лісівничо-таксаційних досліджень, що дало можливість оцінити придатність вищезгаданої методики під час відбору кандидатів у генетичні резервати, а також розглянути проблему еталонних насаджень дещо під ширшим кутом зору. Під час досліджень порівнювали показники типологічних еталонів і генетичних резерватів, які знаходяться в аналогічних умовах.

Порівняння продуктивності деревостанів генетичних резерватів і відповідних типологічних еталонів в аналогічних умовах свідчить, що частина генетичних резерватів (54 %) за показником продуктивності суттєво не відрізняється від типологічних еталонів. Різниця в запасах між ними не перевищує 10 %, а деякі з них (37 %) характеризуються значно вищими запасами стовбурної деревини (на 21 – 57 %). Лише насадження одного резервату, яке знаходиться в деструктивній фазі, характеризується низькою повнотою (0,33) і запасом (203 м³/га).

Нині назріла також проблема точнішого формулювання назви еталонних насаджень. Прикметник «типологічний» розкриває лише одну сторону еталонності лісового насадження, а саме екологічну, середовищну. Проте нині загально визнаним науковим фактом є обумовленість фенотипових особливостей живих організмів як екологічними умовами існування, так і їхнім генотипом. Тому прояв лісівничих ознак у насадженнях, у т. ч. еталонних, визначається не лише екологічними, але й генетичними чинниками. Визнання такого підходу до явища еталонності викликає потребу в перейменуванні категорії «типологічний еталон». Як один із можливих варіантів нової назви – «генетико-популяційно-екологічний еталон». Він є дендроценопопуляцією в межах певної вікової групи та типу лісу, в якій найвища продуктивність, високі якісні характеристики та стійкість щодо комплексу несприятливих екологічних чинників обумовлюються сукупним впливом умов екотопу та генотипової структури деревних видів. Генетико-популяційно-екологічними еталонами можуть бути насадження генетичних резерватів і плюсові насадження.

При відборі нових генетичних резерватів метод типологічного аналізу може бути досить інформативним. Він дає змогу ідентифікувати генетико-популяційно-екологічні еталони, які після необхідного комплексу досліджень можуть бути включені в перелік потенційних об'єктів збереження генофонду.

Ступінь реалізації генетико-екологічного потенціалу може використовуватися як індикатор рівня збереженості генетичного різноманіття домінуючої породи певного типу лісу. Якщо продуктивність генетико-екологічного еталону значною мірою перевищує продуктивність інших насаджень і в групі ділянок відповідної вікової групи присутні ще декілька деревостанів, близьких за своїми параметрами до еталонних, то в такому разі є певні підстави говорити про кращу збереженість генофонду даної породи в цих умовах. В той же час невисокі таксаційні показники еталонних насаджень виду сигналізують про збіднення його генетичного фонду.

Таким чином, ідентифікація в комплексі важливих чинників, які визначають еталонність насадження, генетичної складової, зумовлює необхідність дещо іншого трактування типологічного еталону і доцільність його перейменування в «генетико-популяційно-екологічний еталон».

УДК 630*26

Г. Б. ГЛАДУН, Р. М. ІВАНЧУК
ФІТОМЕЛІОРАЦІЯ МАЛОПРОДУКТИВНИХ І ДЕГРАДОВАНИХ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ, ЩО ВИВЕДЕНІ ІЗ ВЖИТКУ
Український науково-дослідний інститут лісового господарства та агролісомеліорації
ім. Г. М. Висоцького

Сучасний стан земель в Україні не завжди відповідає їх продуктивному потенціалу, а наявність певного виду рослинності не дає змогу повністю використовувати їх біокліматичний потенціал, унаслідок чого зменшується інтенсивність малого біокругообігу, знижується коефіцієнт відновлювальних процесів, особливо на землях, що порушені антропогенною діяльністю. До таких земель належать невіддя, що обмежено використовуються у народному господарстві країни.

У районах активної господарської діяльності (Прикарпаття, Крим, Донбас, Середнє Придніпров'я) зафіксовано 13,8 тис. га зсувів і 2,5 тис. карстово-суфозійних об'єктів.

В Україні на 01.01.2000 р. налічувалося 1037,3 тис. га невіддя, серед них кам'янисті місця становили 318,4; піски – 166,2; яри – 141,2; інші невіддя – 411,5 тис. га. Найпоширеніші кам'янисті землі в АР Крим – 52,7 тис. га, 63,8 – у Донецькій і 121,4 тис. га – у Луганській областях; рухомі піски розповсюджені у Херсонській (53,4 тис. га), Луганській (25,9), Рівненській (12,4) і Чернігівській (14,0 тис. га) областях. Яруги поширені

ЛІСОВІДНОВЛЕННЯ, ЛІСОРозВЕДЕННЯ, СЕЛЕКЦІЯ, НАСІННИЦТВО	99
<i>Агапонов Г. Н. Насадження ореха грецкого в Крыму: проблемы и пути их решения</i>	99
<i>Агапонов Н. Н., Агапонов Г. Н. Сохранение и преумножение биоразнообразия лесомелиоративных насаждений Крыма</i>	100
<i>Астапов А. Ю. Лесные культуры на Крымских яйлах</i>	102
<i>Бадалов П. П. Некоторые итоги основных направлений селекции орехов <i>Juglans L.</i> и <i>Corylus L.</i></i>	103
<i>Білоус В. І. Невідкладні завдання лісової селекції</i>	105
<i>Болтенков Ю. О., Стовбуненко Д. В. Використання гербіцидів при створенні культур дуба</i>	106
<i>Борисова В. В., Угаров В. М. Використання суперабсорбентів для обробки коріння сіянців сосни звичайної при створенні лісових культур у різних лісотипологічних умовах</i>	108
<i>Борсук А. М. Лісомеліоративне освоєння крейдяно-мергельних земель</i>	109
<i>Бровко Ф. М., Бровко Д. Ф. Лісотипологічні принципи добору типів лісових культурфітоценозів для відвальних ландшафтів</i>	110
<i>Висоцька Н. Ю., Лось С. А., Золотих І. В., Самодай В. П. Відбір кращих насаджень і дерев ялини європейської у ДП «Тростянецьке ЛГ»</i>	112
<i>Вишневецький А. В. Лісовідновлення соснових деревостанів у борах Рівненського Полісся</i>	113
<i>Гайда Ю. І., Яцик Р. М., Парпан В. І. Вивчення генетичного потенціалу продуктивності лісів у типологічному аспекті</i>	115
<i>Гладун Г. Б., Іванчук Р. М. Фітомеліорація малопродуктивних і деградованих сільськогосподарських земель, що виведені із вжитку</i>	116
<i>Гладун Ю. Г. Історія та сучасний стан полезахисних насаджень у ДГ «Докучаєвське»</i>	118
<i>Горейко В. А. Типологические и технологические особенности облесения овражно-балочных систем в условиях Степи</i>	119
<i>Гузь М. М., Козак В. В. Особливості формування лісових культур сосни жорсткої у різних типах лісу</i>	121
<i>Дрозденко С. А. К вопросу систематики <i>Pinus pityusa (P. stankewiczii)</i> в Крыму</i>	122
<i>Журова П. Т. Итоги 25-летних испытаний климатипов сосны обыкновенной в зоне пристепных боров Украины</i>	124
<i>Келеберда В. Г., Стадник А. П., Возняк Р. Р. Класифікація яружно-балкових земель у районах Центрального Донбасу</i>	126
<i>Келеберда В. Г., Стадник А. П., Лавров В. В. Класифікація крутосхилів берегів річок в районах Центрального Донбасу</i>	127
<i>Коротков Н. Н. Итоги интродукции древесно-кустарниковых пород на Мариупольской лесной научно-исследовательской станции</i>	129
<i>Короткова Т. М. Видове біорізноманіття штучних фітоценозів на рекультивованих землях</i>	131
<i>Лісничук А. М., Коршиков І. І. Необхідність комплексних досліджень реліктових популяцій <i>Pinus sylvestris L.</i> в Україні</i>	132
<i>Лялін О. І. Контейнер – важливий елемент виробництва садивного матеріалу із закритою кореневою системою</i>	134
<i>Мажула О. С., Черкіс Т. В. Типологічна основа відбору кращих дерев сосни звичайної для створення насінної бази</i>	135
<i>Марчук Ю. М., Мешкова В. Л., Борисова В. В. Методичні аспекти тривалого зберігання жолудів дуба звичайного</i>	137
<i>Мігунова О. С., Гладун Г. Б. Застосування принципів лісової типології у захисному лісорозведенні</i>	139
<i>Михайлов П. П. Мінливість маси 1000 насінин сосни звичайної на Північному Сході України</i>	141
<i>Неонета О. О. Створення захисних лісових культур у жорстоких умовах Кримського степу на прикладі Євпаторійського держлісгоспу</i>	143
<i>Олешко В. В. Лісові види дендрофлори Волині</i>	144
<i>Орловський В. К., Трофименко М. С. Лісотипологічне обстеження – як основа для розробки проектів створення лісових насаджень у зеленій зоні міста Алчевськ</i>	146
<i>Осадчук Л. С., Рябчук В. П. Диференціація сосняків за смолопродуктивністю різних екотипів сосни звичайної</i>	147
<i>Пилипенко О. І., Юхновський В. Ю., Соваков О. В., Ришков О. М. Ріст і продуктивність захисних лісових насаджень у рівнинних умовах і на яружно-балкових землях</i>	148
<i>Попов О. Ф. Ріст в умовах свіжого сосново-дубового субору культур сосни звичайної, що створені сіянцями, вирощеними в теплиці із застосуванням біогумусу</i>	149
<i>Савич Е. И. Проектирование и формирование лесных культур в горном Крыму в аспекте лесной типологии</i>	150